

¹⁵ Ford J. T. Infallibility: Recent Studies / J. T. Ford // Theological Studies. – 1979. – № 40. – P. 273–305.

¹⁶ Plöchl W. Geschichte des Kirchenrechts. / W. Plöchl. – Wien, 1953–1969. – Bd. 2. – S. 76–77; Bd. 3. – S. 102–103.

¹⁷ Eichmann E. Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des «Codex iuris canonici» / E. Eichmann, K. Mörsdorf. – München-Paderborn-Wien, 1958–64. – Bd. 1. – S. 45.

¹⁸ Del Re N. Atti pontifici / Del Re N. // Mondo vaticano: Passato e presente. Città del Vaticano, 1995. – P. 92–93.

¹⁹ Salvini G. A. A venticinque anni dalla «Evangelii nuntiandi» / G.A. Salvini // La civiltà cattolica. – 2000. – № 4. – P. 350–362.

²⁰ D'Ostilio F. Prontuario del Codice di Diritto Canonico / F. D'Ostilio // Città del Vaticano. – 1998. – P. 181–182.

Резюме

Отрош М. І. Міжнародні договори, нормативно-правові та інші акти Святого Престолу, що регулюють діяльність Католицької Церкви.

У статті досліджуються міжнародні договори, нормативно-правові та інші акти Святого Престолу, що регулюють діяльність Католицької Церкви. Святий Престол як керівний орган Католицької Церкви і суверен Держави Міста Ватикан є загальноновизнаним суб'єктом міжнародного права і носієм духовного та світського суверенітету, виступає суверенним суб'єктом права *sui juris* і діє в рамках компетенції, що випливає з його власної природи, з особливою духовною місією, яку він виконує. У рамках духовного суверенітету Святий Престол наділений функціями загального керівництва Католицькою Церквою і правового регулювання її діяльності шляхом укладення міжнародних договорів і прийняття відповідних нормативно-правових та інших актів.

Ключові слова: міжнародні договори Святого Престолу, конкордат, апостольська конституція, апостольське послання, енцикліка.

Резюме

Отрош М. И. Международные договоры, нормативно-правовые и иные акты Святого Престола, регулирующие деятельность Католической Церкви.

В статье исследуются международные договоры, нормативно-правовые и иные акты Святого престола, регулирующие деятельность католической церкви. Святой Престол как руководящий орган католической церкви и суверен Государства Града Ватикан является общепризнанным субъектом международного права и носителем духовного и светского суверенитета, выступает суверенным субъектом права *sui juris* и действует в рамках компетенции, вытекающей из его собственной природы, с особенной духовной миссии, которую он выполняет. В рамках духовного суверенитета Святой Престол наделен функциями общего руководства католической церковью и правового регулирования ее деятельности путем заключения международных договоров и принятия соответствующих нормативно-правовых и иных актов.

Ключевые слова: международные договоры Святого Престола, конкордат, апостольская конституция, апостольское послание, энциклика.

Summary

Otrosh M. International treaties, laws and other acts of the Holy See that regulates the activities of the Catholic Church.

The article deals with international treaties, laws and other acts of the Holy See that regulates the activity of the Catholic Church. Holy See as the governing body of the Catholic Church and Sovereign of Vatican City is recognized subject of International Law and the bearer of spiritual and temporal sovereignty and is the subject to the law *sui juris*, operates under the authority that derives from his own nature, with particular spiritual mission, which it performs. Within the spiritual sovereignty the Holy See endowed with the functions of general management of the Catholic Church and legal regulation of its activity by entering into international agreements and appropriate legal and other acts.

Key words: international treaties of the Holy See, concordat, apostolic constitution, epistle, encyclical.

УДК 341.18

О. А. АНТОНЮК

Ольга Анатоліївна Антонюк, аспірантка Інституту законодавства Верховної Ради України

МІЖНАРОДНА ПУБЛІЧНА МЕДІАЦІЯ: У ПОШУКАХ МАКСИМАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Аналіз джерел міжнародного публічного права, що регламентують питання врегулювання міжнародних спорів, практики їх застосування, а також основних положень сучасної доктрини міжнародного права, дає змогу охарактеризувати медіацію в площині міжнародного публічного права, тобто, власне міжнародну публічну медіацію, як залучення третьої незалежної сторони в переговорний процес між суб'єктами міжнародного публічного права, що сперечаються. Він здійснюється за згодою всіх сторін конфлікту на їх прохання або за ініціативою третьої сторони з метою мирного врегулювання спору на основі пропозицій медіатора.

Міжнародна публічна медіація по суті є формою міжнародних переговорів, але на більш широкій основі, за участю третьої сторони. Зусилля медіатора, як і прямі переговори, допомагають встановити безпосе-

редній контакт між учасниками спору, здійснити швидке ознайомлення з позиціями сторін, їх взаємними претензіями одна до одної. Міжнародна публічна медіація ґрунтується на принципах і методах, властивих інститутові безпосередніх переговорів, з урахуванням додаткових прав і обов'язків сторін щодо медіатора, а також відповідних компетенцій останнього. З додатковим урахуванням особливостей суверенного статусу сторін суперечки.

В існуючій системі мирних засобів вирішення міжнародних спорів медіацію вирізняє гнучкість і відсутність чіткої міжнародно-правової регламентації, які в більшості випадків зумовлюють звернення до неї сторін, що сперечаються. Разом із тим у ході врегулювання конфлікту як медіатор, так і сторони спору зобов'язані керуватися принципами міжнародного права, а також керівними установками та протоколами, властивими безпосереднім переговорам, як ключової складової інституту міжнародної публічної медіації.

Ряд особливостей можна виявити, вивчаючи окремі випадки міждержавної медіації, і отримати з них безцінні уроки. Хоча багато уваги приділено міждержавним конфліктам, набагато менше досліджень присвячено міжнародній медіації внутрішньодержавних конфліктів, що набувають все більшого поширення у світі. Розуміючи важливість миротворчих процесів у внутрішньодержавних конфліктах для збереження міжнародного миру та безпеки, брак досліджень у цій сфері є справді проблемою. Ця прогалина у дослідженнях залишає політикам мало можливостей для отримання експертних даних з таких питань, окрім ряду кейсів та концепцій.

Важливі уроки, що можуть бути отримані з уже накопиченого досвіду проведення медіацій міжнародних конфліктів, як міжнародних, так і внутрішніх, зводяться до наступного: 1) можливість медіаційного втручання та момент ініціативи медіації (попередження гострої стадії конфлікту та відчуття нагальності); 2) врахування особливостей статусу сторін спору (проблема визнання, як центральний елемент сучасних внутрішніх конфліктів, що загрожують світовому миру та безпеці); 3) кандидатура ключового медіатора (включаючи координацію медіаційних зусиль); 4) спектр можливостей медіаторів (взаємозв'язок між медіацією та миротворчою діяльністю)¹; 5) забезпечення виконання мирних угод, досягнутих в процесі медіації.

Таким чином, для ефективності здійснення медіації насамперед важливо враховувати «медіативність» конфлікту, тобто теоретичну можливість його врегулювання шляхом застосування міжнародної медіації. Однією з істотних обставин тут можна вважати специфіку сучасних світових конфліктів. В останні роки світова спільнота все частіше стикається з конфліктами нового покоління – внутрішніми, що відбуваються в межах території однієї держави. Причому такі внутрішні конфлікти сьогодні вже переважають серед збройних зіткнень на планеті. Особливістю внутрішнього конфлікту є те, що він відбувається на території однієї суверенної держави і не виходить за межі її кордонів. Сторонами протистояння в такому конфлікті є законна влада і антиурядові сили. У сучасному світі переважна більшість випадків медіації припадає саме на конфлікти такого роду².

В основних джерелах міжнародного права йдеться про мирні засоби вирішення спорів між державами, але немає жодної статті, де б йшлося про шляхи вирішення внутрішньодержавних суперечок і громадянських воєн. Більше того, в п. 7 ст. 2 Статуту ООН передбачено, що «Статут в жодній мірі не дає Організації Об'єднаних Націй права на втручання в справи, що по суті входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави, і не вимагає від членів Організації Об'єднаних Націй представляти такі справи на вирішення цього Статуту»³. Однак ще в 70–80-х роках ХХ ст. дослідники міжнародного права відзначили, що світова спільнота повинна реагувати на кризи, що відбуваються в межах окремої держави, якщо вони загрожують підтриманню міжнародного миру і безпеки⁴. Міжнародне співтовариство на Всесвітньому саміті 2005 року визнало, що «сучасні загрози не визнають національних кордонів і є взаємопов'язаними, і що ними необхідно займатися на глобальному, регіональному та національному рівнях відповідно до Статуту і норм міжнародного права»⁵. Також у міжнародних доповідях зазначається, що медіація в контексті підтримання миру стала одним з інструментів ООН для контролю і врегулювання конфліктів, як між державами, такі всередині держав. За словами Генерального секретаря ООН, «у першому випадку дії ООН повністю відповідають вимогам Статуту ООН, тоді як у другому випадку необхідно забезпечувати їх відповідність пункту 7 статті 2 Статуту ООН і використовувати тільки за умови згоди сторін конфлікту»⁶.

На відміну від універсальних актів, багато міжнародних документів регіонального характеру передбачають можливість участі органів міжнародних організацій або їх посадових осіб у якості медіаторів для врегулювання конфліктів, що відбуваються всередині держави – учасника регіональної угоди. Наприклад, відповідно до ст. 16 Статуту СНД 1993 р. держави-члени вживають всіх можливих заходів для запобігання конфлікту, передусім на міжнаціональній та міжконфесійній основі, що можуть спричинити порушення прав людини. Вони надають одна одній на основі взаємної згоди допомогу у врегулюванні таких конфліктів, в тому числі і в рамках міжнародних організацій. Згідно зі ст. 17 Статуту СНД якщо держави-члени не вирішують його за допомогою таких засобів, вони можуть передати його на розгляд Ради глав держав. Стаття 18 Статуту СНД наділяє останню правом в будь-якій стадії спору, продовження якого могло б загрозувати підтримці миру або безпеки, рекомендувати сторонам належну процедуру або методи врегулювання суперечки. На думку Б. Р. Тузмухамедова, «стаття 16 Статуту СНД цілком застосовна до конфліктів, що відбуваються всередині держави. Крім того, стаття 18 говорить про «підтримку безпеки в Співдружності» і при бажанні союз «в» може бути розширено витлумачений як такий, що допускає здійснення відповідних заходів в межах

редній контакт між учасниками спору, здійснити швидке ознайомлення з позиціями сторін, їх взаємними претензіями одна до одної. Міжнародна публічна медіація ґрунтується на принципах і методах, властивих інститутові безпосередніх переговорів, з урахуванням додаткових прав і обов'язків сторін щодо медіатора, а також відповідних компетенцій останнього. З додатковим урахуванням особливостей суверенного статусу сторін суперечки.

В існуючій системі мирних засобів вирішення міжнародних спорів медіацію вирізняє гнучкість і відсутність чіткої міжнародно-правової регламентації, які в більшості випадків зумовлюють звернення до неї сторін, що сперечаються. Разом із тим у ході врегулювання конфлікту як медіатор, так і сторони спору зобов'язані керуватися принципами міжнародного права, а також керівними установками та протоколами, властивими безпосереднім переговорам, як ключової складової інституту міжнародної публічної медіації.

Ряд особливостей можна виявити, вивчаючи окремі випадки міждержавної медіації, і отримати з них безцінні уроки. Хоча багато уваги приділено міждержавним конфліктам, набагато менше досліджень присвячено міжнародній медіації внутрішньодержавних конфліктів, що набувають все більшого поширення у світі. Розуміючи важливість миротворчих процесів у внутрішньодержавних конфліктах для збереження міжнародного миру та безпеки, брак досліджень у цій сфері є справді проблемою. Ця прогалина у дослідженнях залишає політикам мало можливостей для отримання експертних даних з таких питань, окрім ряду кейсів та концепцій.

Важливі уроки, що можуть бути отримані з уже накопиченого досвіду проведення медіацій міжнародних конфліктів, як міжнародних, так і внутрішніх, зводяться до наступного: 1) можливість медіаційного втручання та момент ініціативи медіації (попередження гострої стадії конфлікту та відчуття нагальності); 2) врахування особливостей статусу сторін спору (проблема визнання, як центральний елемент сучасних внутрішніх конфліктів, що загрожують світовому миру та безпеці); 3) кандидатура ключового медіатора (включаючи координацію медіаційних зусиль); 4) спектр можливостей медіаторів (взаємозв'язок між медіацією та миротворчою діяльністю)¹; 5) забезпечення виконання мирних угод, досягнутих в процесі медіації.

Таким чином, для ефективності здійснення медіації насамперед важливо враховувати «медіативність» конфлікту, тобто теоретичну можливість його врегулювання шляхом застосування міжнародної медіації. Однією з істотних обставин тут можна вважати специфіку сучасних світових конфліктів. В останні роки світова спільнота все частіше стикається з конфліктами нового покоління – внутрішніми, що відбуваються в межах території однієї держави. Причому такі внутрішні конфлікти сьогодні вже переважають серед збройних зіткнень на планеті. Особливістю внутрішнього конфлікту є те, що він відбувається на території однієї суверенної держави і не виходить за межі її кордонів. Сторонами протистояння в такому конфлікті є законна влада і антиурядові сили. У сучасному світі переважна більшість випадків медіації припадає саме на конфлікти такого роду².

В основних джерелах міжнародного права йдеться про мирні засоби вирішення спорів між державами, але немає жодної статті, де б йшлося про шляхи вирішення внутрішньодержавних суперечок і громадянських воєн. Більше того, в п. 7 ст. 2 Статуту ООН передбачено, що «Статут в жодній мірі не дає Організації Об'єднаних Націй права на втручання в справи, що по суті входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави, і не вимагає від членів Організації Об'єднаних Націй представляти такі справи на вирішення цього Статуту»³. Однак ще в 70–80-х роках ХХ ст. дослідники міжнародного права відзначили, що світова спільнота повинна реагувати на кризи, що відбуваються в межах окремої держави, якщо вони загрожують підтриманню міжнародного миру і безпеки⁴. Міжнародне співтовариство на Всесвітньому саміті 2005 року визнало, що «сучасні загрози не визнають національних кордонів і є взаємопов'язаними, і що ними необхідно займатися на глобальному, регіональному та національному рівнях відповідно до Статуту і норм міжнародного права»⁵. Також у міжнародних доповідях зазначається, що медіація в контексті підтримання миру стала одним з інструментів ООН для контролю і врегулювання конфліктів, як між державами, такі всередині держав. За словами Генерального секретаря ООН, «у першому випадку дії ООН повністю відповідають вимогам Статуту ООН, тоді як у другому випадку необхідно забезпечувати їх відповідність пункту 7 статті 2 Статуту ООН і використовувати тільки за умови згоди сторін конфлікту»⁶.

На відміну від універсальних актів, багато міжнародних документів регіонального характеру передбачають можливість участі органів міжнародних організацій або їх посадових осіб у якості медіаторів для врегулювання конфліктів, що відбуваються всередині держави – учасника регіональної угоди. Наприклад, відповідно до ст. 16 Статуту СНД 1993 р. держави-члени вживають всіх можливих заходів для запобігання конфлікту, передусім на міжнаціональній та міжконфесійній основі, що можуть спричинити порушення прав людини. Вони надають одна одній на основі взаємної згоди допомогу у врегулюванні таких конфліктів, в тому числі і в рамках міжнародних організацій. Згідно зі ст. 17 Статуту СНД якщо держави-члени не вирішують його за допомогою таких засобів, вони можуть передати його на розгляд Ради глав держав. Стаття 18 Статуту СНД наділяє останню правом в будь-якій стадії спору, продовження якого могло б загрожувати підтримці миру або безпеки, рекомендувати сторонам належну процедуру або методи врегулювання суперечки. На думку Б. Р. Тузмухамедова, «стаття 16 Статуту СНД цілком застосовна до конфліктів, що відбуваються всередині держави. Крім того, стаття 18 говорить про «підтримку безпеки в Співдружності» і при бажанні союз «в» може бути розширено витлумачений як такий, що допускає здійснення відповідних заходів в межах

окремих держав»⁷. Концепція запобігання та врегулювання конфліктів на території держав-учасниць Співдружності 1996 р. більш точно, ніж Статут СНД, визначає, що йдеться про всі конфлікти на території держав – учасниць Співдружності, тобто як про міждержавні, такі про внутрішні конфлікти.

Згідно зі ст. 25 Протоколу про механізм для попередження, врегулювання та вирішення конфліктів, підтримки миру і безпеки 1999 р.⁸, затвердженого в рамках субрегіональної організації африканських держав ЕКОВАС, даний механізм може бути використаний для підтримки миру, стабільності й безпеки в регіоні у разі виникнення конфлікту між двома або кількома членами ЕКОВАС, або у випадку внутрішньодержавного конфлікту, який загрожує перерости в гуманітарну катастрофу або становить серйозну загрозу для миру і безпеки в субрегіоні. Одним із інструментів діяльності механізму з урегулювання конфліктів відповідно до ст. ст. 10, 15, 20, 27 Протоколу є медіація, яка може здійснюватися Радою з медіації і безпеки, Виконавчим секретарем, спеціальними місіями або Радою мудреців.

Таким чином, можливість застосування міжнародної медіації до внутрішньодержавних конфліктів є визнаним світовою спільнотою інструментом, а отже, більшість таких конфліктів можна вважати «медіативними». При цьому слід зазначити, що в міжнародно-правових актах відсутня чітка характеристика конфліктних або спірних внутрішньодержавних відносин та критеріїв, за яких допустимо або бажано застосування міжнародної публічної медіації.

Одне з питань, що пронизують весь процес міжнародної медіації, є питання визнання. Медіювання конфліктів за участю невизнаних утворень – таких як представники територій з власними державними прагненнями – певною мірою легітимізує їх і надає ознак міжнародного визнання. Медіаційна ініціатива щодо будь-якого конфлікту такої природи неминуче стикнеться з боротьбою «за» та «проти» визнання. Конфлікт, що виникає між державою та недержавним утворенням з певними державними сподіваннями, є прикладом саме такої проблеми. У міжнародній практиці процес залучення міжнародних медіаторів у внутрішньодержавні конфлікти часто ускладнюється тим, що представники законної влади – одна з конфлікуючих сторін – розглядають ініціативи міжнародного співтовариства щодо медіації конфлікту як втручання у внутрішні справи держави, і не визнають опозиційні сили як сторону конфлікту, що має рівний з нею статус при вирішенні конфлікту⁹.

Наприклад, як і у багатьох інших внутрішніх збройних конфліктах, уряд у Азербайджані був надзвичайно несприйнятливим до спроб та заходів, що носили певний практичний або символічний характер, здатний стати сигналом визнання статусу Нагірного Карабаху. Таким чином, однією з перешкод процесу в 1994 р. була відмова Азербайджану вдаватися до будь-яких заходів, що могли б означати визнання. Приставши на рівні з представниками Нагірного Карабаху умови ведення переговорів, уряд конклюдентно визнавав би їх самостійний державний статус¹⁰.

Досвід ООН зі здійснення медіації свідчить, що у випадках внутрішньодержавних конфліктів уряди можуть заперечувати проти залучення Організації у процес врегулювання через побоювання, що це призведе до «інтернаціоналізації» проблеми і зробить опозиційні, чи то повстанські рухи легітимними, легітимізує їх в очах суспільства та міжнародної спільноти. Опозиційні або повстанські рухи, в свою чергу, можуть побоюватися того, що ООН, яка є міжурядовою організацією, буде віддавати перевагу інтересам уряду.

Для уможливлення вирішення таких конфліктів, де питання визнання стає основною перешкодою, необхідне сприяння недержавним та неофіційним організаціям у ініціюванні та проведенні медіаційних процедур з метою врегулювання конфлікту без порушення питання офіційного визнання. Деякі дослідники¹¹ припускають, що медіаторам варто намагатись побудувати медіаційний процес, через який взаємодія між сторонами спору за столом переговорів не буде стосуватися питання визнання вимог одна одній.

Не менш важливим для ефективності медіаційних зусиль є правильність визначення доречного моменту для ініціювання втручання третьої сторони, а також виважене планування всіх стадій процесу медіації у часі. Найперші свідчення про необхідність втручання мають отримувати вирішальну та ефективну реакцію на них. Додатково варто зазначити, що при втручанні в конфлікт, який вже досягнув розмаху, перейшов у збройні заворушення та супроводжується актами насильства, медіація значно ускладнюється, адже сторони можуть займати непримиримі позиції, зважаючи на значні людські втрати та появу «жаги помсти». Коли ж медіаційна ініціатива вже розпочата, ключовим елементом є капіталізація зусиль на ранніх стадіях процесу для деескалації тиску та побудови мирних зносин та процедур управління конфліктом¹². Так, при вирішенні нагірно-карабахського конфлікту ОБСЄ намагалась сконструювати миротворчий процес, виходячи із підходу поступового зближення. В основу такого підходу покладено тактику досягнення домовленостей між сторонами конфлікту щодо невеликих та менш істотних питань на початкових стадіях медіації та створення на цій основі достатнього рівня взаємної довіри для подальшого впорядкування більш значущих питань. У нагірно-карабахському процесі медіаційні зусилля «застигли» на першій стадії і медіатори не змогли створити тісний зв'язок між першим та наступними кроками запланованої процедури¹³. За умови обрання іншого часу або періоду для таких спроб медіатори могли досягти мети і їх зусилля виявились би більш ефективними.

Зважаючи на багатополарність сучасного світу та багатовекторність зовнішньої політики, все рідше трапляються випадки участі лише одного медіатора у процесі врегулювання. Медіаційні зусилля не часто здійснюються лише ОБСЄ, ООН, однією державою або неурядовою організацією. Навпаки, тенденція демонструє абсолютну перевагу групових, або колективних, медіацій. Координація медіаційних зусиль між усіма учасниками процесу, правильна та виважена організація всіх медіаційних процедур – від моменту ініціації медіації до стадії гарантування дотримання угод та здобутків медіаційних зусиль також є істотним фактором ефективності.

У сучасному світі колективна медіація, що поєднує в собі участь офіційних посередників, політичних місій, неурядових організацій, а також окремих представників громадянського суспільства, які відіграють взаємодоповнюючу роль, все частіше стає незамінним інструментом врегулювання складних конфліктів, які потребують всебічних стратегій і підходів¹⁴. Однак такі переваги не означають, що медіація взагалі є більш ефективною, якщо вона здійснюється не одним, а групою медіаторів. При недостатній координації зусиль медіаторів одночасне втручання декількох акторів в конфлікт може призвести до ускладнення процесу врегулювання. Крім того, при колективній медіації кількість сторін, які потребують узгодження, збільшується, що в результаті призводить до втрати її оперативності. При цьому занадто багато осіб отримують доступ до конфіденційної інформації, що може перешкодити ефективності зусиль медіаторів.

Слід також зазначити, що в процесі використання колективної медіації виникає ризик конкуренції між медіаторами та дублювання їх функцій. У доповіді Генерального секретаря ООН «Причини конфліктів та сприяння забезпеченню міцного миру та сталого розвитку в Африці» зазначається крайня важливість того, щоб міжнародні дійові особи не піддавалися «спокусі змагатися або конкурувати в медіації них зусиллях після того, як будуть створені рамки таких зусиль. Призначення спеціальних посланців або спеціальних представників може значною мірою полегшити проведення консультацій, обмін інформацією та прийняття рішень в рамках міжнародного співтовариства. Однак це не повинно надавати сторонам в конфлікті можливості підірвати єдність міжнародного співтовариства або протиставляти одні зусилля іншим. Такий розвиток подій неминуче ускладнює ситуацію і веде до затримок, але аж ніяк не сприяє прогресу»¹⁵. Коли доступно багато медіаторів, сторони спору можуть створювати умови для «стравлювання» медіаторів між собою. Також існує ризик здійснення сторонами спору так званого *forumshopping*, вибору каналу медіації, що на момент обрання здається найбільш вигідним для конкретної сторони¹⁶. Можливість третіх сторін сприяти вирішенню конфлікту значно зменшується при відсутності координації медіаційних зусиль¹⁷.

Наприклад, однією з найбільших перепон для ефективності медіації конфлікту у Нагірному Карабасі була відсутність узгодженого підходу різних медіаторів, задіяних у процесі врегулювання конфлікту, та нестача координації між окремими медіаційними ініціативами. Російська Федерація в певні моменти намагалась монополізувати медіаційний процес та маргіналізувати ОБСЄ. Після 1995 р. координація між основними медіаторами – Росією, Сполученими Штатами та Францією – була посилена шляхом інституціоналізації потрійного головування, впровадження так званої «трійки»¹⁸.

Колективна медіація може бути особливо ефективною у разі асиметричного впливу медіаторів, коли один з них має більшу довіру однієї з конфліктуючих сторін, а інший – іншої. Це дає змогу вирішити труднощі у разі, коли одна з протиборчих сторін наполягає на виборі одного медіатора, тоді як інша – на виборі іншого. Сторони можуть погодитися на участь обох медіаторів у врегулюванні конфлікту. Наприклад, асиметричним було посередництво СРСР і США при врегулюванні намібійської проблеми наприкінці 1980-х років. Питання про надання незалежності Намібії зв'язувалось ПАР з вимогою виведення кубинських військ з Анголи. СРСР мав більше впливу на ангольську та кубинську сторону, в той час як США – на ПАР.

Таким чином, в умовах колективної медіації діяльність медіаторів може бути успішною, якщо один із них є головним, володіючи також необхідними якостями для того, щоб медіація не закінчилася провалом, після чого врегулювати конфлікт буде ще важче. Незалежно від того, хто відіграє керівну роль, інші сторони повинні підтримувати цей процес узгодженим і належним чином. Особливу увагу варто приділяти тому, яким чином мають координуватись різні ініціативи, щоб взаємодоповнювати одна одну, а не перешкоджати врегулюванню конфлікту.

Врахування особи медіатора, особливостей його відносин із сторонами спору та методів, на які він зважить при спробах врегулювання, є не менш важливим для успіху процесу медіації. Оскільки медіація може здійснюватися різними типами медіаторів, такими як міжнародні організації, наддержавні утворення, окремі держави, неурядові організації, окремі діячі тощо, техніки медіації, відповідно, також різняться. Медіатори можуть залучати заходи різних рівнів впливу від простої фасілітації інформаційного обміну до методів реформатування комунікаційних паттернів сторін та маніпулювання (додавання або замовчування) даних з метою підштовхування сторін до врегулювання¹⁹. Водночас важливо підкреслити, що медіація не має спиратись на застосування сили або примусу (зважаючи, що могутній медіатор може використати погрозу силою для здійснення тиску на сторони) і зважати, що сторони залишають за собою певний рівень впливу на здобутки всього процесу медіації (на відміну від арбітражу).

Неупередженість та нейтральність медіатора може відіграти ключову роль у досягненні успіху, однак неможливо ігнорувати той факт, що широкий спектр міжнародних медіаційних зусиль де-факто здійснюється формально упередженими медіаторами²⁰ та із неминучим застосуванням заходів прямого й непрямого тиску. Міжнародні медіатори все ще можуть переконувати сторони конфлікту припинити спір вказівками на розмір витрат на затяжне протистояння та можливості мирного врегулювання, хоча конфлікт у Нагірному Карабасі може бути прикладом вирішення конфлікту через тиск з поля бою²¹.

Крім того, в міжнародній практиці склався комплекс спеціальних прав і обов'язків медіатора і сторін спору, які більшою мірою мають характер міжнародно-правового звичаю, а також сукупність прийомів і методів, що допомагають їх реалізовувати. Недотримання сторонами і медіатором особливостей проведення медіації, її принципів і установок, а тим більше залучення спроб силового вирішення проблеми, перешкоджають успішному вирішенню конфлікту, свідченням чому є випадки Косово та Південної Осетії²².

Одним із найвпливовіших, на думку автора, факторів ефективності медіації міжнародного конфлікту є забезпечення виконання досягнутих угод. Досвід врегулювання міжнародних конфліктів свідчить про те, що в наступні кілька років після укладення сторонами мирної угоди майже половина конфліктів схильні поновлюватися, у зв'язку з чим міжнародна спільнота визнала необхідність надання зовнішньої підтримки для забезпечення дотримання досягнутих домовленостей²³. У даних умовах визначення завдання медіатора, закріплене в Гаазькій конвенції 1907 р. як «узгодження протилежних прагнень і заспокоєння почуття неприязні» є явно недостатнім.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин медіація використовується не тільки, як спосіб досягнення мирних угод, а й як механізм, що гарантує їх виконання сторонами, що сперечаються, на стадії пост конфліктного миробудівництва, що на практиці знаходить своє застосування, зокрема, в рамках діяльності Комісії ООН з миробудівництва, а також спеціальних політичних місій ООН. В останні десятиліття склалася практика, згідно з якою медіатор бере на себе функції гаранта мирної угоди, підписаної за його безпосередньої участі, та сприяє в усуненні проблем, пов'язаних із здійсненням ключових положень даної угоди.

Питання про гарантії стояло на порядку денному всіх переговорів з урегулювання конфліктів на пострадянському просторі. Ініціатором постановки даного питання виступала, як правило, сторона, найменш захищена в міжнародно-правовому відношенні. Для неї міжнародні гарантії були обов'язковою умовою підписання того чи іншого важливого документа. Наприклад, у 1979 р. США виступили гарантом договору між Ізраїлем і Єгиптом, укладеного за підсумками тривалих переговорів у Кемп-Девіді²⁴. З точки зору чинного міжнародного права гарантія досягнутої угоди не служить обов'язковим правовим атрибутом медіації. Так сам як і власне медіація, гарантія зазвичай надається на прохання сторін, за ініціативою медіатора, або *ipso jure*, тобто внаслідок спеціальної угоди про це. Адже сторони у конфлікті часто потребують втручання міжнародних акторів, які можуть допомогти їм саме у досягненні гарантій мирного врегулювання. Вони потребують гарантій третьої сторони, які в надавали впевненості у тому, що угода між сторонами конфлікту буде поважатись²⁵.

У свою чергу, у внутрішньодержавному конфлікті особливо важлива функція контролю над виконанням угоди про перемир'я, зокрема спостереження за ходом виборів і демобілізацією збройних угруповань, оскільки в іншому випадку примирення може бути використано конфліктуючими сторонами в якості відволікаючого маневру, для перегрупування сил, пропаганди тощо²⁶. Медіатору необхідно створити умови, що гарантують національне примирення і подальше виживання антагоністичних груп, у зв'язку з чим він повинен не тільки сприяти подоланню напруженості між сторонами конфронтації, а й пропонувати рішення щодо забезпечення правосуддя в перехідний період, розроблення конституцій або створення механізмів розподілу багатств чи захисту прав людини.

Так, одним із основних моментів, що обговорювався протягом медіації нагірно-карабахського конфлікту, було питання міжнародного моніторингу угоди сторін. Сторони, так само як і медіатори, не могли погодитись на прийняття миротворчого контингенту, що призвело до ситуації, в якій мир підтримувався балансом сили між сторонами²⁷.

На думку деяких дослідників, було б продуктивним зв'язати можливості медіації щодо гарантій миру та дотримання угод між протидіючими сторонами із метою розробки комплексного підходу до миробудівництва. Варто зазначити, що можливість моніторингу угод може бути важливим інструментом і для медіатора. Водночас у певних ситуаціях такий моніторинг може загрожувати вірогідному успіху медіаційних зусиль²⁸.

На сьогоднішній день широка практика застосування міжнародної публічної медіації для врегулювання конфліктів по всій земній кулі та окремі дослідження як конкретних конфліктів, так і процесу медіації в цілому дає можливість зробити ряд узагальнень щодо факторів, які значним чином впливають на процедуру медіації, сприяють ефективності медіаційних зусиль або становлять загрозу для процесу медіації певного конфлікту. Обізнаність та розширення розуміння таких факторів необхідні для ефективного застосування медіації.

У міжнародній публічній медіації виділяють декілька істотних елементів, важливих для досягнення успіху медіаційних зусиль: попередження загострення конфлікту та доведення його до збройних зіткнень і використання слушного моменту й усвідомлення негайності втручання; визнання необхідності припинення збройного протистояння пріоритетним завданням; координація розрізнених медіаційних ініціатив та особливості стосунків між примирювачем і сторонами конфлікту. Додатковими елементами, але не менш важливими, є забезпечення гарантій досягнутих домовленостей сторін. Таким чином, ступінь ефективності медіаційних зусиль залежить від впливу різноманітних факторів. Однак врахування особливостей суперечки, статусу сторін та стадії ескалації конфлікту, залучення найбільш доцільної кандидатури ключового медіатора та допоміжних медіаторів, ретельний вибір методів впливу та готовність до забезпечення майбутньої угоди вкупі створюють підґрунтя для досягнення вагомих результатів та ефективної медіації.

¹ Svensson Isak. The Nagorno-Karabakh conflict. Lessons from the mediation efforts. IFPMediationcluster : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu>

² Международно-правовые проблемы стран Африки. – М. : Наука, 1989. – С. 143.

- ³ Статут ООН 1945 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// <http://www.un.org/en/documents/charter/>
- ⁴ Полторак А. И. Вооружённые конфликты и международное право / А. И. Полторак, Л. И. Савинский. – М. : Наука, 1976. – С. 191.
- ⁵ 2005 World Summit Outcome, Док. ООН A/Res/60/1, 16.09.2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>
- ⁶ In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General, Док. ООН A/59/2005, 21.03.2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement>
- ⁷ Тузмухамедов Б. Р. Правовые основы проведения операций по поддержанию мира в Содружестве независимых государств / Б. Р. Тузмухамедов // Московский журнал международного права. – 2000. – № 2. – С. 77.
- ⁸ PROTOCOL RELATING TO THE MECHANISM FOR CONFLICT PREVENTION, MANAGEMENT, RESOLUTION, PEACE-KEEPING AND SECURITY, 1999 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.comm.ecowas.int/sec/?id=ap101299>
- ⁹ Mwagiru M. «Who Will Bell the Cat? Article 3 (2) of the OAU Charter and the Crisis of OAU Conflict Management» – Institute of Diplomacy and International Studies, University of Nairobi, 1995. – P. 121.
- ¹⁰ Svensson Isak. The Nagorno-Karabakh conflict. Lessons from the mediation efforts. IFPMediationcluster : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu>
- ¹¹ Там само.
- ¹² Crocker C. A., Hampson F. O., Aall P. A. Crowded Stage: Liabilities and Benefits of Multiparty Mediation // International Studies Perspectives. – 2000. – Vol. 2. – № 1. – February. – P. 51–67.
- ¹³ Svensson Isak. Вказана праця.
- ¹⁴ Iji T. Multiparty Mediation in Tajikistan: The 1997 Peace Agreement // International Negotiation. – 2001. – Vol. 6. – № 3. – P. 357–385. – P. 380.
- ¹⁵ The causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa. Report of the Secretary-General // Док. ООН A/52/871-S/1998/318, 13.04.1998 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/africa/osaa/reports/A_52_871_Causes%20of%20Conflict%201998.pdf
- ¹⁶ Svensson Isak. Вказана праця.
- ¹⁷ Betts. W. (1999). Third party mediation: An obstacle to peace in Nagorno-Karabakh, SAIS Review, 19:2, P. 161–183. – P. 173.
- ¹⁸ Svensson Isak. Вказана праця.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Svensson Isak (2007). Bargaining, bias and peace brokers: How rebels commit to peace, *Journal of Peace Research*. 44:2. – P. 177–194. – P. 189.
- ²¹ Mooradian M. and Druckman D. (1999). Hurting stalemate or mediation? The conflict over Nagorno-Karabach, 1990–95 // *Journal of Peace Research*, 36:6. – P. 709–727. – P. 717.
- ²² Семкина Ю. Н. Посредничество как международно-правовое средство мирного разрешения споров : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 04.02.01 / Ю. Н. Семкина. – М., 2010. – 221 с. – С. 203.
- ²³ 2005 World Summit Outcome, Док. ООН A/Res/60/1, 16.09.2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>
- ²⁴ Майоров М. В. Миротворцы. Из опыта российской дипломатии в посредничестве / М. В. Майоров. – М. : Международные отношения, 2007. – С.118–119.
- ²⁵ Walter B. F. Committing to peace: The successful settlement of civil wars / B. F. Walter. Princeton and Oxford: Princeton University Press. – 2002. – 216 p. – P. 28.
- ²⁶ Поликанов Д. В. Конфликты в Африке и деятельность международных организаций по их урегулированию : дисс. ... канд. пед. наук / Д. В. Поликанов. – М. : Ин-т Африки РАН, 1999. – 170 с. – С. 75.
- ²⁷ Svensson Isak. The Nagorno-Karabakh conflict. Lessons from the mediation efforts. IFP Mediationcluster : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu>
- ²⁸ Там само.

Резюме

Антонюк О. А. Міжнародна публічна медіація: у пошуках максимальної ефективності.

Дослідження присвячено аналізу особливостей та досвіду проведення медіації міжнародних конфліктів міжнародної та внутрішньодержавної природи. Систематизовано основні фактори, що впливають на ступінь ефективності медіаційних процесів, можливі ускладнення та способи їх подолання. Ряд особливостей можна виявити, вивчаючи окремі випадки міжнародної медіації і виділити закономірності, вплив яких на успішність результату медіації може бути надзвичайно високим. Зокрема, розглянуто фактори часу, особи медіатора та сторін, гарантії збереження результату. Також дослідження торкається досі не часто висвітлюваного аспекту міжнародної медіації внутрішньодержавних конфліктів, що набувають все більшого поширення у світі.

Ключові слова: міжнародна медіація, міжнародні спори, внутрішньодержавні конфлікти, колективна медіація, миротворення.

Резюме

Антонюк О. А. Международная публичная медиация: в поисках максимальной эффективности.

Исследование посвящено анализу особенностей и опыта проведения медиации международных конфликтов международной и внутригосударственной природы. Систематизированы основные факторы, влияющие на степень эффективности медиационных процессов, возможные осложнения и способы их преодоления. При изучении отдельных случаев международной медиации могут быть выделены некоторые особенности, а также установлены закономерности, влияние которых на степень успешности медиации может быть чрезвычайно высоким. Так, в статье рассматриваются факторы времени, личности

медиатора и сторон, гарантии сохранения результата. Также исследование касается до сих пор не часто освещаемого аспекта международной медиации внутригосударственных конфликтов, которые приобретают все возрастающую распространенность в мире.

Ключевые слова: международная медиация, международные споры, внутригосударственные конфликты, коллективная медиация, миротворчество.

Summary

Antoniuk O. International Public Mediation: Seeking for Maximum Effectiveness.

The research deals with the analysis of the characteristics and experience of mediation in international conflicts of external and internal nature. The main factor affecting the degree of mediation processes effectiveness, possible complications and ways to overcome them had been systematized. While exploring some cases of international mediation there could be found some consistent patterns, which strongly affect the success of the mediation process. These are - the timeframe, the mediator and parties personality issues, security of the gained results. Additionally the research deals with rarely discussed issue of international mediation of the intrastate conflicts, which happen more and more often.

Key words: international mediation, international disputes, internal conflicts, group mediation, peacemaking.

УДК 341.176(4):349.6:061.1ЄС

Д. Б. КОЖУШКО

Данііл Богданович Кожушко, аспірант Київського університету права НАН України

СИСТЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ АНТРОПОГЕННИХ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання про антропогенне потепління, що має наукове підґрунтя, щільно пов'язано з практичними аспектами глобальної системи міжнародно-правових зобов'язань, на зміну яким приходять міжнародні секторальні (галузеві) системи, національні і регіональні системи правового регулювання викидів парникових газів.

Завдання даного дослідження, цілком відповідають основним напрямам глобальної політики світової спільноти у галузі захисту клімату – розвитку і застосуванню законодавства, з урахуванням впливу кліматичного фактору, на відповідні галузі і сектори економіки для досягнення екологічних цілей.

Різні аспекти правового регулювання системи інвентаризації парникових газів окремих держав ЄС стали об'єктом дослідження наступних учених: М. Дей, К. Джоргенсен, А. Ісполінова, Л. Массая, С. Мохаммада, Р. Петрова, Ю. Шемшученка, Д. Шнельхубера та ін.

Метою статті є дослідження проблем правової науки у частині імплементації методів і засобів системи правового регулювання інвентаризації парникових газів ЄС до національного законодавства, адаптації понятійного апарату, що пов'язані з використанням схеми торгівлі квотами і передачею квот.

Сучасний світ щодня потерпає від екологічної небезпеки і катастроф, що здебільшого викликані наслідками трудової діяльності. Вивчення зарубіжного досвіду з питання регулювання інвентаризації парникових викидів видається надзвичайно важливим та корисним для подальшого застосування методології у вітчизняній практиці, у тому числі й юридичній. Оскільки сучасна екологічна політика як держави загалом, так і певного підприємства зокрема, повинна забезпечувати не лише економічну, а й екологічну ефективність¹.

Професор Джон Шнельхубер (John Schnellhuber), засновник і директор Потсдамського інституту досліджень впливу клімату, у доповіді, присвяченій питанням про антропогенний фактор глобального потепління, наголосив у *New York Times*, щодо «невдалих» результатів тріумфу науки² за результатами Кліматичної конференції у м. Копенгаген (COP-15 UNFCCC), яка відбулася з 07 по 19 грудня 2009 року.

Слід зазначити, що 15-а сесія Конференції Сторін РКООНЗК та п'ята Нарада Сторін Кіотського протоколу (Community greenhouse gas emissions and for implementing the Kyoto Protocol) – МОР-5, що пройшли під егідою ухвалення нової глобальної угоди по клімату на період після 2012 р. У Конференції брали участь близько 40 тисяч представників держав, міжнародних та неурядових організацій, ЗМІ та інші учасники, включаючи 119 глав держав і урядів³.

Сама Конференція ознаменувалася опублікуванням листування, починаючи з 1996 року, учених Університету Східної Англії з провідними вченими-кліматологами світу. Представлений архів наочно демонстрував маніпуляцію даними, громадською думкою і думкою наукової спільноти, групою фахівців, які переконують весь світ у необхідності радикальної боротьби з «парниковим ефектом», що розпалювало обстановку до початку конференції та викликало масові демонстрації не лише у Копенгагені, а й в Європі. За результатами Конференції Сторони не знайшли спільну мову з усіх аспектів нового документа – Копенгагенської угоди⁴.